

сбб
с 44

Львівський державний університет імені Івана Франка

На правах рукопису

УДК 329.17.6](477)+(470)

СКОЧИЛАС Любомир Степанович

**ПАРЛАМЕНТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ
ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ УКРАЇНИ І РОСІЇ
У ПОСТРАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД**

23.00.02 – політичні інститути і процеси

Анотация
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Львів – 1999

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі політології філософського факультету Львівського державного університету імені Івана Франка Міністерства освіти України

Науковий керівник кандидат філософських наук
Романюк Анатолій Семенович,
Львівський державний університет
імені Івана Франка,

доцент кафедри політології

Офіційні опоненти доктор філософських наук, професор
Колодій Антоніна Федорівна,
Державний університет «Львівська політехніка»

кандидат історичних наук

Гомеико Микола Володимирович,
Інститут політики (м. Київ)

Провідна установа Інститут політичних та етнонаціональних досліджень
НАН України (м. Київ)

Захист відбудеться 2 червня 1999 року о 15.00 на засіданні спеціалізованої Вченої Ради Д
35.051.02 при Львівському державному університеті імені Івана Франка за адресою:
2900602, м. Львів, вул. Університетська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Львівського Державного університету
імені Івана Франка (вул. Драгоманова, 5)

Автореферат розісланий 30 квітня 1999 року.

Вчений секретар

Спеціалізованої вченої ради

доктор політичних наук

Денисенко В.М.

329

Актуальність дослідження. Важливим фактором у процесі функціонування демократичних політичних систем виступають політичні партії, оскільки вони є ефективним інститутом самоорганізації для задіяння громадян до здійснення влади. Разом з тим політичні партії виступають фактором диференціації суспільних інтересів і, відповідно, формування соціальних груп, які, усвідомивши ці інтереси, прагнуть зреалізувати їх через завоювання політичної влади або ж — якомога потужнішого впливу на структуру цієї влади.

Колишні соціалістичні держави, у тому числі Україна та Росія, теж стали на шлях демократизації політичних систем і впровадження ринкових реформ. І природно, що важливу роль у цьому процесі відіграють політичні партії. Невизначені ще декілька років тому як політичні, так і соціально-економічні принципи програмних документів багаточисленних політичних партій України та Росії вже мають на сьогодні більш-менш чітке окреслення, оформлюючись як різні системи ціннісних орієнтацій. Крім того, маємо вже перший досвід формування парламентів України та Росії за пропорційною схемою, що є важливим кроком у процесі формування правової бази участі партій у здійсненні влади. Все це дає підстави стверджувати про становлення залежності політичних рішень на рівні влади від соціально-економічних та політико-ідеологічних пріоритетів політичних партій, що беруть участь у здійсненні влади. Яскравим прикладом цього можна вважати, зокрема, фінансово-політичну кризу в Росії серпня-вересня 1998 року, яка продемонструвала, що уряд не може нехтувати політичними силами, представленими у парламенті, а мусить ефективно з ними співпрацювати. Розуміння цього підводить нас до можливості знаходити пояснення тим чи іншим діям структур влади і прогнозувати їх подальші кроки, вивчивши політичні орієнтації партій і їх вагу в структурах влади, вивчення позицій депутатів, а відтак — напрацювання методик розв'язання цих питань. А коректність дослідницьких результатів можлива лише за умови узагальнення даних як мінімум у двох схожих ситуаціях. Саме тому нами для вивчення обрано політичні системи України та Росії. Адже саме російська політична система є найближчою за своїми параметрами до української.

Вплив на здійснення політичної влади партіями в Україні та Росії на сьогодні відбувається переважно у формі участі партій в діяльності законодавчих органів влади. Верховна Рада і Державна Дума вже чітко структуровані за фракціями, в основу поділу яких переважно покладено партійний принцип. До того ж (незважаючи на те, що кабінет міністрів формує президент, а не парламент, і політичні партії не володіють ефективним впливом на процес становлення структур виконавчої влади) через парламентську діяльність партій виробляють механізми впливу і на виконавчу владу.

Візьмок роботи є планами наукових досліджень. Дисертацію виконано в рамках програми дослідження політичної системи України як ключового елемента розвитку сучасного політичного партійно-парламенту, на чийому ґрунті, учасні кафедри політології філософського факультету Львівського державного університету імені Івана Франка.

Об'єктом дослідження є вищесказана діяльність парламентських фракцій у Верховній Раді та Державній Думі Росії відповідно – політичних партій обох держав).

Предмет дослідження – вивчення принципів участі політичних партій у діяльності законодавчих органів влади в Україні та Росії

Хронологічні рамки дослідження. Аналіз емпіричної бази дисертації охоплює 1994-1996 роки. Це початок роботи Верховної Ради України 13 скликання і одночасно – функціонування Державної Думи. Разом з тим у цей час вже здебільшого було сформовано нормативно-правову базу парламентської діяльності політичних партій. Тому саме цей період – взято для детального вивчення в частині емпіричного аналізу депутатських позицій. Натомість при аналізі нормативно-правової бази охоплено дещо ширший відрізок часу – 1990 (початок формування правової основи нових політичних систем в обох державах) – 1998 рр. (прийняття нового виборчого закону в Україні і обрання за схемою цього закону нового складу парламенту).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є розробка методики оцінки потенціалу політичних партій та парламентських груповань України та Росії щодо розкриття питань, зривним до питань ідеологічним та соціально-економічним змістом і на цій основі прогнозування поведінки депутатських груп при розв'язанні таких питань і прийняття відповідних законопроектів, постанов, рішень тощо. Це – умовно постановку і розв'язання таких *завдань*:

– аналіз методологічного розуміння ролі, місця та значення політичних партій в законодавчих органах влади, яка має бути підґрунтям для здійснення прикладного політичного аналізу діяльності партійних фракцій в парламентах України та Росії;

– дослідження нормативно-правової бази парламентської діяльності політичних партій України і Росії для з'ясування механізмів та важелів впливу партій на здійснення законодавчої влади;

– формування умовних ідеальних типів політичної поведінки депутатських груп і їх апробація на матеріалі українського та російського парламентів;

– вивчення реальних позицій парламентських політичних партій України та Росії через аналіз поіменних голосувань під час прийняття рішень, визначення питомої ваги кожного з типів політичної поведінки окремо по кожній депутатській групі у партійному, фракційному та регіональному вимірах, а також визначення смислового наповнення типів політичної поведінки на основі контент-аналізу рішень, що приймалися;

– відслідкування багатовимірної залежності між рівнями реформаційності, поміркованості, конструктивності та реставраційності, які розглядаються не як взаємовиключні, а взаємодоповнючі;

– визначення динаміки зростання чи зниження питомої ваги кожного з типів політичної поведінки по лініях ліві-центр-праві, а також Схід-Захід;

– порівняння політичної налітри парламентів України та Росії, послуговуючись критерієм питомої ваги типів політичної поведінки у кожному з парламентів.

Наукова новизна роботи. Особливістю дисертаційної роботи є те, що в ній на основі методологічного аналізу проблем парламентаризму та участі політичних партій у діяльності законодавчих органів здійснюється прикладний політичний аналіз діяльності парламентських фракцій та груп в парламентах України та Росії. Ця особливість зумовила новизну дисертації, яка конкретизується у низці практичних результатів, що виносяться на захист, а саме:

– поєднання методологічного з прикладним політичним аналізом, застосованим щодо актуальної та малодосліджуваної суспільно-політичної проблеми;

– розробка нової методики вивчення і прогнозування політичної поведінки парламентських політичних фракцій;

– виділення чотирьох умовних типів політичної поведінки депутатських груп у фракційному, партійному та регіональному вимірах. Це уможливило визначення потенціалу депутатського корпусу щодо прийняття важливих суспільно-політичних, соціально економічних та інших рішень, а також визначення дефініцій цих типів у контексті позицій парламентських політичних партій Верховної Ради України ІЗ скликання;

– застосування порівняльного аналізу для диференціювання типологізації партійно-політичного поля України, спираючись не на існуючі стереотипи чи програмні декларації партій, а на особливості їх реальних позицій у парламенті;

– розробка моделі оцінки політичної поведінки парламентських партій під час прийняття рішень на рівні законодавчих органів, валідної для постсоціалістичних держав та апробація цієї моделі на прикладі України та Росії, яка передбачає визначення розташування депутатських груп у площині політико-ідеологічних орієнтацій на основі аналізу та узагальнення результатів поіменних голосувань стосовно суспільно значимих питань.

Практичне значення одержаних результатів. Базуючись на комплексному аналізі емпіричних даних, дисертантом розроблено методику оцінки позицій депутатських фракцій та груп щодо основних питань, що розглядалися парламентами України та Росії. Це дало можливість верифікувати ідеологічні позиції партій, а також виробити нові підходи щодо типологізації політичних сил залежно від їх поведінки під час прийняття рішень у парламенті. В процесі

дослідження було запропоновано методи вивчення розташування політичних сил у парламенті, а також прогнозування їх позицій перед прийняттям рішень у Верховній Раді та Черкаській Думі. Результати дослідження можуть бути впроваджені у практику:

- 1) науковців, які вивчають діяльність українського та російського парламентів;
- 2) дослідників політичних партій та партійних систем України та Росії;
- 3) політиків-практиків – лідерів політичних партій, депутатів, представників виконавчої влади.

Відповідний розділ, у якому розроблено методику дослідження діяльності парламентів і критеріїв визначення їх політико-ідеологічних та соціально-економічних пріоритетів впровадженні у навчальний курс політології як спецкурс на філософському факультеті для студентів-політологів.

Запропонована схема може бути також широко використана і політичними оглядачами у ЗМІ для аналізу конкретних дій парламенту і прогнозування позицій різних політичних сил, представлених у законодавчому органі влади.

Методика визначення питомої ваги типів політичної поведінки є базою для з'ясування депутатських позицій у Верховній Раді України ІІІ скликання.

Апробація роботи. Конкретні положення роботи були апробовані в наукових публікаціях, у виступах на конференціях, а також у розробці проєктів досліджень, схвалених міжнародними програмами з підтримки досліджень в галузі політичної науки.

Основні наробки дисертації були апробовані на щорічних звітних наукових конференціях кафедри політології філософського факультету ЛДУ, на методологічних семінарах Політологічного центру «Іспека», а також на всеукраїнських конференціях з питань становлення та розвитку партійної системи в Україні, що проходили у Києві (1996) та Харкові (1997).

Методологія та методика дослідження проблеми, що розроблена у даному дисертаційному дослідженні, лягли в основу підготовки проєкту дослідження «Законодавча влада України і Росії у партійному вимірі», що було реалізоване у 1996/97 роках за підтримки Московського громадського наукового Фонду і Фонду Форда, а також проєкту дослідження «Парламент-98: модель ймовірних прерференцій», що є фактично продовженням дослідницьких технологій, розроблених у даній дисертаційній роботі і реалізовується у 1998/99 роках в рамках дослідницької програми партійного парламентаризму Центру політичних досліджень ЛДУ ім.І.Франка, а також кафедри політології цього вузу.

Ступінь наукової розробленості теми. Безперечний інтерес для нашої роботи становлять класичні наробки у сфері парламентаризму (Дж.Локк¹, Б.Констан, Е. Сієс, Г.Бентам, Дж.Ст.Мілль²) та партіології (Ш.-Л.Монтеск'є³, Ж.-Ж.Руссо⁴, А.деТоквіль⁵, Дж.Вашингтон, К.Юнг⁶).

Більша частина праць цих учених присвячена аналізу становлення та загальних принципів функціонування парламентаризму, а також внутрішньої структури партій. Проблеми партіології розробляли і такі теоретики політичної думки як М.Острогорський, М.Вебер⁷, Р.Міхельс⁸. «Соціологія політичних партій в умовах модерної демократії» останнього значно вплинула на подальші розробки як Макса Вебера, так і Моріса Дюверже⁹.

Аналіз значення і ролі політичних партій, їх місце в системі влади, соціальних факторів формування політичних організацій, способу і причин виникнення і структуризації партій характерні для розробок таких вчених як Дж. Ла Паламбара¹⁰, С.Вятр¹¹, К.Джанца, Б.Бурдьє, К.Лавсон, К. фон Бойме, Ж.Блондел¹² та ін. Становить для нашої розробки інтерес і типологія політичних партій зарубіжних політологів – француза Ж.Шарло і американця Дж.Сарторі¹³. Показовою для даної тематики є і праця американського соціолога С.Мартіна Ліпсета¹⁴, оскільки в ній детально розроблено питання про взаємозв'язок політичних партій і електорату, а також А.Лейпхарта¹⁵.

Враховавши перераховані теоретичні наробки, основна увага у дисертаційному дослідженні зосереджена на емпіричному матеріалі з використанням принципів і методик, розроблених такими сучасними українськими та іншими дослідниками партійної і парламентської тематики на постсоціалістичному просторі як:

¹ Локк Дж. Сочинения: В 3-х т. – М., 1988. – Т.3.

² Див. у кн.: Шаповал В. Зарубіжний парламентаризм. – К.: Основи, 1993.

³ Монтеск'є Ш.-Л. О духе законов. Избр. произведения. – М., 1955.

⁴ Руссо Ж.-Ж. Трактаты. – М., 1969. – Т.6.

⁵ Токвиль А. О демократии в Америке. – М., 1994.

⁶ Юнг К. Очерки о современных событиях // Одайник Володимир. Психология политики. – СПб., 1996.

⁷ Weber M. Wirtschaft und Gesellschaft. – Tübingen, 1972.

⁸ Міхельс Р. Социология политической партии в условиях демократии // Диалог. – 1990. – №3, 5, 7, 9, 11, 13, – 1991. – №1, 3.

⁹ Duverger M. Political Parties: Their Organization and Activity in the Modern State. – New York, 1963.

¹⁰ La Palombara J. Political Parties and Political Development. Princeton, 1966.

¹¹ Вятр Е. Социология политических отношений. – М., 1979.

¹² Blondel J. Political Parties, a Genuine Case for Discontent. – Windwood House. – London, 1978.

¹³ Sartori G. Parties and Party Systems. A Framework for Analysis. Vol.1. – N.Y., 1976.

¹⁴ Липсет С.М. Политическая социология // Американская социология. – М., 1972.

¹⁵ Лейпхардт А. Общественная демократия // Полис. – 1991. – №5.

· в Україні – Артур Білоус, Микола Гомеєнко, Антоніна Коваленко, Анатолій Романюк, Юрій Шведа, Володимир Литвин, Сергій Одарич, Володимир Шаповал, Михайло Папков, Роман Зварич, Леонід Турчійко та ін.¹⁶;

· у Росії – Олександр Собянін, Леонід Касельман, Едуард Гельман, Олександр Левинсон, Олексій Данилов, Сергій Засорін та ін.¹⁷.

Зважаючи на те, що перед партіями в Республіці Польща стоять аналогічні до українських та російських проблеми, але оскільки трансформаційні процеси тут почалися дещо раніше, їхній досвід може розглядатися як варіант екстраполяції ситуацій, що виникають в Україні та Росії. Тому безперечно цікавими і корисними для нашої роботи є і розробки польських науковців (М.Гаргас, М.Войцеховський, Ст.Гебетнер, Т.Жуковський, Є.Василевський, В.Весоловський та ін.¹⁸).

А серед сучасних західних дослідників, що займаються розробками у царині партійної діяльності і розвитку парламентаризму в постсоціалістичних державах і передовсім – в Україні, Росії і Польщі, варто назвати таких як: Віктор Ясмані, Роман Сольчаншук, Роман Шнюрлюк, Стефан Вайт, Ян Мак-Алістер, Стефан Верген, Метью Вімен, Поль Ж.Левіс, Кеннет Ка-Лок Чан та ін.¹⁹

¹⁶ Найважливішими розробками Артура Білоуса для нашого дослідження є його монографія «Політичні об'єднання України» (К.: 1993), де подано багатий матеріал про існуючі політичні партії, їх програмні документи, здійснену типологізацію за методикою західної партіології, а також стаття «Верховна Рада України: розподіл сил і перспективи партій» (Схід. Інформаційно-аналітичний журнал – де розкладаються деякі аспекти функціонування законодавчої влади України у партійному виборі. Крім того, багатий на статистичні дані і цікавий методами систематизації матеріал з парламентської діяльності політичних партій в Україні міститься у брошурі «Верховна Рада України: парадокси і парадокси» (Випуск 1, 1993), де подано і основу стаття Сергія Одарича про значення партійності кандидатів у виборчому маршеві під час українських парламентських виборів 1996 року, а також стаття Миколи Гомеєнко, що містить статистичну інформацію, складеною зважаючи на різні політичні сили українського парламенту і їх політичні та соціально-психологічні проблеми за період 1994 року.

¹⁷ Партійна діяльність і функціонування російської державної Думи подано, зокрема, у кн.: Данилов А., Засорін С. Политические партии Российской Федерации на современном этапе. – М., 1992, а також в аналітичних статтях. Наведено деякі з них, опубліковані останнім часом журналом «Открытая политика»: Собянин А. Тайная выборов 13 декабря/Открытая политика – август, 1995; Собянин А., Суховольский В. Доживет ли коммунистическая партия до 2000 г./Открытая политика – июль, 1995; Собянин А., Гельман Э., Касов О. Сколько «демократов» и «оппозиционеров» в Думе/Открытая политика – октябрь, 1995; Касельман Л., Мацкевич М. Выборы без неожиданности/Открытая политика – октябрь, 1995.

¹⁸ Анализи діяльності політичних партій Польщі і їх участі у функціонуванні законодавчої влади містяться у працях: Gebetner S. (red.), Polska scena polityczna a wybory. – INP UW i ISP PAN, Warszawa, 1993; Gebetner S. (red.), Wybory parlamentarne 1991 i 1993 a polska scena polityczna a wybory. – ISP PAN i Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa, 1995; Gargas A., Wojciechowski M. Partie polityczne w Polsce. – KAW, Gdansk: 1991; Polska wyborcza 1989-1991. Poglady i zachowania polityczne w okresie transformacji ustrojowej. – ISP PAN, Warszawa: 1991.

¹⁹ Цікаві наукові розробки з даної проблеми є у західних дослідників політичних процесів на постсоціалістичному просторі. Це, зокрема: Sarah Birch. Electoral Behavior in Western Ukraine in National Elections and Referendums, 1989-1990//Europe-Asia Studies. – November, 1995; Matthew Wyman, Stephen White, Bill Miller & Paul Heywood. Public Opinion, Parties and Voters in the December 1993 Russian Elections//Europe-Asia Studies. – June, 1995; Stephen K. Wergen. Rural Reform and Political Culture in Russia//Europe-Asia Studies. – N2, 1994; Stephen White, Ian McAlister & Olga Kryshchanovskaya. El'tsin and his Voters: Popular Support in the 1991 Russian Presidential Elections and After//Europe-Asia Studies. – N2, 1994; Paul G.Lewis. Political Institutionalisation and Party Development in Post communist Poland//Europe-Asia Studies. – N5, 1994; Kenneth Ka-lok Chan. Poland at Crossroads: The 1993 General Election//Europe-Asia Studies. – N1, 1995.

У процесі написання роботи було використано також розробки таких сучасних західних дослідників як М.Мізі²⁰, М.Галахера, М.Лавера, П.Мейра²¹, Дж.Гібсона²², Дж.Іванцевіча, Дж. Донеллі, Р.Далтона²³.

Джерельна база дослідження. Джерельними матеріалами при реалізації дисертаційного дослідження слугувала уся документована інформація щодо діяльності парламентів України і Росії за період, що охоплений хронологічними рамками дослідження. А це:

сесіонами засідань Верховної Ради України та Державної Думи Росії, дані поіменних голосувань з найважливіших проблем;

– законодавчі акти, які регулюють участь політичних партій у процесі формування і діяльності парламентів зазначених держав;

документи політичних партій (статути, програми, заяви, передвиборчі платформи);

статистичні дані зі сфери діяльності партій та парламентів України та Росії (зокрема, результати поіменних голосувань), а також статистика про хід та результати виборів в обох державах;

соціологічні опитування, що проводилися стосовно діяльності партій та законодавчих органів України та Росії;

медіаінформація (повідомлення ЗМІ, інформативність тощо).

Методика та методологія дослідження. Акумулюючи вже готову інформацію, систематизуючи її за вище наведеними критеріями, а також співставляючи фактологічний матеріал для обґрунтування тих, чи інших цілей і завдань, які були досягнуті в результаті реалізації дослідження, у роботі задіяні *системно-аналітичний і компаративістський методи*.

Використання *системно-аналітичного методу* дозволило не тільки систематизувати дані (за тематичними таблицями), але й інтерпретувати, співставляючи уже аналізовані факти за діаграмами, картами та графіками.

Компаративістський метод дав можливість визначити логічні зв'язки між окремими фактами, явищами, виявити загальні тенденції і закономірності у процесі аналізу діяльності законодавчої влади України та Росії.

Крім того, чітко вмотивованим було використання *методу моделювання*, оскільки співставлення результатів по двох зазначених державах не виступало кінцевою метою наукової

²⁰ Mezey M. *Classifying Legislatures/Legislatures*. Ed. by Philip Norton. Oxford University Press. 1992.

²¹ Elections in Western Europe/M.Galagher, M.Laver, P.Mair. Representative Government in the West Europe. 1992.

²² Gibson J., Ivancevich J., Donnelly J. *Political Behavior: Structure, Processes*. Irvin. 1994.

²³ Dalton R.J. *Citizen Politics in Western Democracies: Public Opinion and Political Parties in the United States, Great Britain, West Germany and France*. University of California. Chatham House Publishers. INC. Catham, New Jersey. 1988.

роботи, а служило основою для формулювання чіткої схеми моделювання дій законодавчої влади, виходячи з її партійного складу.

При написанні даної роботи враховано методологічний досвід вітчизняної і зарубіжної політології, і перших класичних розробок, і сучасних досліджень проблем політичних інститутів, зокрема інститутів законодавчої влади, а також політичних партій як вагомого елемента політичної системи плюралістичного суспільства.

Технологія прикладної частини дослідження. Виходячи з поставленої мети – розробки методики оцінки потенціалу політичних партій та парламентських угруповань України та Росії щодо розгляду питань з різним політико-ідеологічним забарвленням та соціально-економічним змістом – прикладна частина дослідження передбачає ідентифікацію депутатського корпусу за такими параметрами:

реформативність (підтримка ідей демократичного розвитку суспільства: системи чіткого розподілу влади, політичного плюралізму, пріоритету приватної власності, гарантій дотримання прав людини);

– конструктивність (підтримка питань, що не мають чіткого ідеологічного забарвлення);

– поміркованість (підтримка ідей стабільного суспільства і домінуючого становища політичних інститутів держави);

реставраційність (прагнення до організації політичної системи на принципах радянської моделі державної влади і пріоритету колективних форм власності);

Ідентифікація політичних сил в парламентах України та Росії стала можливою на основі аналізу результатів поіменних голосувань у Верховній Раді України та Держдумі Росії за трьома критеріями, що їх запропонував український політолог Микола Томеко – фракційним, партійним і регіональним.

Перший критерій став основою для визначення у кількісному співвідношенні потенціалу органів законодавчої влади вирішувати ті чи інші питання політичної і економічної стратегії держави. Результати цього етапу роботи для подальшої аналітичної обробки строго структуровані за таблицями (дані поіменного голосування за ключовими проблемами), діаграмами (відсоткове співвідношення потенціалу законодавчої влади у рішеннях питань економіко-політичного спектру і динаміки зміни питомої ваги реформаторів, конструктивістів, поміркованих та реставраторів у парламентах України та Росії), картами (динаміки зміни питомої ваги політичної поведінки депутатських груп) та графіками (розташування депутатських груп у площині політико-ідеологічних орієнтацій).

Партійний критерій у контексті нашого дослідження став безпосереднім показником позиції депутатів конкретної партії незалежно від того чи має вона самостійну фракцію чи ні, чи входять

и члені у спільну фракцію з представниками інших політичних сил, чи є членами кількох різних фракцій.

Регіональний критерій, у свою чергу, у поєднанні з двома першими принципами дає можливість, по-перше, з'ясувати партійні симпатії регіонів, а по-друге, як наслідок, за результатами поіменного голосування представників цих регіонів продемонструвати позиції регіонів за ключовими проблемами політичного і економічного розвитку держави.

Термінологія. Зважаючи на постановку і розв'язання завдань, що не мають аналогів в українській політичній науці у дисертації використано специфічну термінологію, як от: типи політичної поведінки, розташування депутатських груп у площині політико-ідеологічних орієнтацій, а також реформаційність, реставраційність, поміркованість, конструктивність – на означення конкретного вияву типів політичної поведінки (*детальніше пояснення цих термінів у пункті «Технологія прикладної частини дослідження» даного реферату*).

Структура роботи зорієнтована на досягнення сформульованих мети і завдань дослідження. При її визначенні дисертант прагнув добитися того, щоб сукупність покладених в її основу процесів забезпечила максимально цінний і логічно вмотивований аналіз особливостей парламентської діяльності політичних партій України і Росії. Тема роботи розкривається у тематично-проблемному плані. Робота складається із вступу [18 ст.], двох розділів [128 ст.] та висновків [13ст.]. Список літератури та джерел налічує 74 позиції, що пов'язано з тим, що дослідження має переважно прикладний характер і було зорієнтоване в першу чергу на аналіз великого масиву емпіричного матеріалу. Особливістю дослідження є також наявність великого обсягу ілюстративного матеріалу: ключові результати представлені у 1 схемі, 16 таблицях, 14 діаграмах, 11 картах та 21 графіку.

Основний зміст дисертації

У «Вступі» здійснюється постановка дослідницької проблеми, окреслюється предмет та об'єкт дослідження, а також формулюється мета роботи і її наукова новизна.

Перший розділ роботи «Парламентаризм і політичні партії» присвячений вивченню і узагальненню основних етапів становлення парламентаризму, з'ясуванню його суті та особливостей і закономірностей функціонування парламентів у сучасному світі. Тут також проаналізовано нормативно-правову базу функціонування парламентів в Україні та Росії, з'ясовано спільні та відмінні характеристики законодавчого регулювання цієї сфери, окреслено юридично закріплені роль та місце політичних партій в політичних системах обох держав, а також та механізми їх участі у формуванні та діяльності законодавчих органів влади. Загалом перший розділ, не зважаючи на деяку схематичність, виконує важливу методологічну роль щодо наступного аналізу в другому розділі. Він, фактично, дозволяє чітко сформулювати систему

індикаторів та зафіксувати розуміння понять і категорій, що використовуються у дисертації. У першому параграфі першого розділу «Сучасні парламенти: структура та повноваження» розглянуто структуру сучасних парламентів, їх функціональне призначення, межі компетенції, типи існуючих законодавчих органів, роль, яку вони відіграють як форуми публічного представлення позицій різних політичних сил, а також як органи легітимізації політичного курсу держави і демократичного контролю над нею.

У другому параграфі цього розділу «Парламентська діяльність політичних партій» проаналізовано роль та місце партій у процесі реалізації влади в країнах з різними системами урядування, з'ясовується залежність типу виборчої системи і структури та конфігурації партійної системи. Цей параграф містить також дослідження фракцій як форми державно-владної інституалізації політичних партій на рівні парламенту.

Третій параграф «Нормативно-правова база парламентської діяльності політичних партій України і Росії» присвячено вже безпосередньому аналізу законодавчих механізмів регулювання партійного парламентаризму в Україні і Росії. Відповідно до зазначеної проблематики цей параграф містить результати вивчення документів, що визначають статус політичних партій в обох країнах, нормативних актів, що регламентують механізми участі українських та російських партій у формуванні законодавчих органів влади, а також законодавчі акти, що регламентують діяльність законодавчих органів України і Росії.

Другий розділ «Типи політичної поведінки депутатського корпусу українського та російського парламентів» є за своєю суттю дослідженням емпіричної бази із проблематики, що вивчена і досліджена у попередньому розділі. За умов відсутності методик аналізу поставленої проблеми в Україні, нами було виділено чотири умовні типи політичної поведінки (реформаційний, реставраційний, поміркований та конструктивний), що вивчалися із існуючих априорі альтернатив суспільно-політичного розвитку посткомуністичних суспільств. Згодом на конкретних даних щодо поіменного голосування депутатських груп у партійному, фракційному та регіональному вимірах визначено потенціал різних депутатських груп щодо підтримки контраверсійних питань (що подано у таблицях та на діаграмах). Тут слід пояснити підхід до вибору нами поділу України на регіони. На сьогодні найпоширенішим в політичних дослідженнях вітчизняних науковців є районування запропоноване Науково-практичним центром політичної психології АПН України. Ми ж зважаючи на експериментальний характер нашої роботи, звернулися до поділу соціально-економічного, прагнучи не лише окреслити політичні орієнтації регіонів, але й простежити залежність економічного та політичного характеру регіонів. В процесі аналізу розглянуто величезний спектр питань, щодо яких у парламентах України та Росії відбувалися поіменні голосування. Треба сказати, що розгляд питань у парламенті

відзначався несистемністю їх тематики. Тому ключовим індикатором відбору нами питань для аналізу слугувала їх контраверсійність (критерієм для чого були жвава дискусія та різні оцінки цих питань у пресі, важливе смислове наповнення, а також дебати під час розгляду цих питань у парламенті). Тому ми відбрали в середньому по три питання кожного з типів політичної поведінки. Окрім того, для визначення такого типу як конструктивність, що не є характеристикою політико-ідеологічною, на наш погляд, достатньо було і двох питань. А відбір для визначення реформаційного типу політичної поведінки мотивується тим, що на період аналізу припадає також прийняття Конституції, підтримка якої характеризувався нами як реформаційність. Тому окрім трьох, умовно кажучи, рядових питань, реформаційного характеру, ми не могли не включити також аналіз результатів голосування з Конституції. Структурно цей розділ поділений на 3 параграфи. У першому параграфі «Особливості прояву типів політичної поведінки депутатських груп у Верховній Раді України» поєднано технологію, а також здійснено аналіз поіменних голосувань депутатських груп українського парламенту для ідентифікації цих груп за типами політичної поведінки: реформаційним, реставраційним, конструктивним та поміркованим. Результати аналізу цього параграфу подані у таблицях та діаграмах, що містять дані щодо рівня того чи іншого типу політичної поведінки по кожній з депутатських груп, а також у картах, що ілюструють динаміку зміни цих рівнів поведінки. Усі цифрові та графічні дані супроводжуються відповідними висновками. У другому параграфі цього розділу «Визначення смислового наповнення типів політичної поведінки депутатських груп Верховної Ради 13 скликання» автором визначено на основі контент-аналізу суть питань, що були предметом поіменних голосувань, і сформульовано дефініції основних типів поведінки:

реставраційність – негативне ставлення до приватизаційних процесів та реформування економіки на ринкових засадах, намагання зберегти державний контроль за економічною сферою та надання переваг серед форм власності — державній і колективній; спроба відновити втрачені позиції компартії та реабілітувати комуністичну ідеологію, а разом з нею – державне управління, засноване на принципах радянської системи;

реформаційність – національно-державницька спрямованість, вирішення економічних проблем, прискорення приватизаційних процесів та надання рівних прав усім формам власності, а також зміцнення інституту президентства, розширення повноважень виконавчої влади, а також поглиблення децентралізації влади і посилення ролі місцевого самоврядування, що суттєво змінювало характер владних відносин у суспільстві щодо радянської моделі, сприяло розвитку інститутів демократичного політичного режиму;

поміркованість – негативне ставлення до радикальних перетворень, підтримка еволюційних шляхів економічної трансформації, пріоритет інтересів держави та національних інтересів України, посилена увага до соціального захисту населення, тобто відстоювання версії регульованої державою, соціально орієнтованої ринкової економіки та недовірливе ставлення до активного залучення зарубіжних чинників (у першу чергу інвестицій) в економіку України, багатовекторність зовнішньополітичних пріоритетів;

конструктивність – підтримку рішень щодо хоча й важливих проблем, проте за своїм характером ці проблеми не були контраверсійними з точки зору соціально-економічних чи суспільно-політичних пріоритетів, тобто мали характер, умовно кажучи, незаперечних істин.

Третій параграф «Розташування груп українського парламенту у площині політико-ідеологічних орієнтацій» містить аналіз розташування депутатських груп у площині політико-ідеологічних орієнтацій (що подано на відповідних графіках), який здійснено за допомогою розташування парламентських груп, відповідно до потенціалу кожного з типів політичної поведінки, на умовній осі політичних координат із застосуванням математичного апарату, де вісь Х – один тип поведінки (наприклад, поміркованість), а вісь Y – інший (наприклад, реформацийність). Це дозволило визначити двовірну залежність кожного з типів політичної поведінки по кожній із парламентських груп у партійному, фракційному та регіональному вимірах. Четвертий параграф цього розділу «Типи політичної поведінки депутатів Державної Думи Росії» містить аналіз діяльності російського парламенту, аналогічний до щойно описаного механізму аналізу діяльності українського парламенту. Він також включає співставлення отриманих українських і російських даних і узагальнення результатів компаративного аналізу. Підсумком аналізу, здійсненого у другому розділі, стало формування моделі прогнозування потенціалу підтримки питань з різним політико-ідеологічним забарвленням на основі визначення пріоритетів депутатських угруповань, представлених у парламенті.

Зауважимо, що у нашій роботі ми ставили своїм завданням максимальний аналіз емпіричної бази щодо парламентської діяльності партій у Росії. Але можливість доступу до матеріалів з Росії обмежена, тому нам не вдалося повною мірою охопити проблематику на російському ґрунті. Однак навіть здійснена робота дозволила внаслідок компаративного аналізу отримати низку важливих результатів, щодо особливостей та закономірностей розвитку парламентаризму та діяльності партій у законодавчих органах України та Росії.

У «Висновках» зроблено підсумки здійсненої роботи, викладено особливості сучасної конфігурації нормативно-правової бази парламентської діяльності політичних партій України і

росії, подано результати відслідкування залежності типів політичної поведінки, а також зроблено висновки щодо спільних та особливих рис політичної палітри парламентів України і Росії. Висновки також містять опис моделі прогнозування потенціалу прийняття парламентських рішень на основі аналізу якісно-кількісних характеристик підтримки/непідтримки питань з певним політико-ідеологічним чи соціально-економічним змістом.

За темою дисертаційного дослідження опубліковано такі праці:

- 1.